

Running Head: OPVOEDSTRESS IN RELATIE TOT SOCIAAL-EMOTIONELE
PROBLEMEN BIJ PEUTERS

Masterthesis (201600201)
Bacheloropleiding Pedagogische Wetenschappen
Universiteit Utrecht

Opvoedstress bij Vaders en Moeders in relatie tot Sociaal-Emotionele Problemen bij Peuters

Soleine Beukering (6578926)

Eindversie

29 mei 2020

Begeleider:

S. (Sasja) Duijff, PhD.

Tweede beoordelaar:

M.J.M. (Chiel) Volman, PhD

Woordenaantal: 4013 woorden

Aantal referenties: 45 referenties

Voorwoord

Voor u ligt de thesis ‘Opvoedstress bij vaders en moeders in relatie tot sociaal-emotionele problemen bij peuters’. Het onderzoek voor deze thesis is uitgevoerd in het kader van mijn afstuderen voor de opleiding Orthopedagogiek aan de Universiteit Utrecht, faculteit Sociale Wetenschappen. In opdracht en onder begeleiding Sasja Duijf, ben ik van oktober 2019 tot mei 2020 bezig geweest met het onderzoek en het schrijven van de thesis.

Aanvullend heb ik een persoonlijke 8-weekse Mindfulness Based Stress Reductie (MBSR) training mogen volgen. Dat Sasja Duijf deze training voor mij beschikbaar stelde, heb ik als erg bijzonder ervaren. Ik wil haar dan ook hartelijk bedanken voor zowel de prettige begeleiding bij het onderzoek en het schrijven van mijn thesis, als voor de MBSR training. Hierdoor heb ik met gezonde stress en mildheid het masterjaar kunnen doorlopen. Daarnaast wil ik Marjolein Verhoeven bedanken voor het beschikbaar stellen van de dataset. Tenslotte wil ik mijn vriend, moeder en schoonmoeder bedanken voor het verdiepen van mijn statistische kennis, het beschikbaar stellen van een prettige studieplek in tijden van Corona en hun onvoorwaardelijke steun bij mijn leerproces.

Ik wens u veel leesplezier toe.

Soleine Beukering

Utrecht, 29 mei 2020

Abstract

The high demands that parents place on themselves and on their children, can lead to parenting stress. This arises in interaction between different parent and child characteristics and can have several negative effects for both parent and child. The aim of this research was to investigate whether there is a relationship between parenting stress and social-emotional problems in toddlers and whether this relationship is different for fathers and mothers. Data were collected from a community sample of 526 Dutch families with a child aged 1-4 years. Both of the parents were asked to complete several questionnaires assessing parenting stress, social-emotional problems with their toddler and demographic variables. Therefore a Pearson's r correlation and multiple regression analyses, were performed to analyze the data. In accordance with the expectations, findings revealed a medium positive relation between parenting stress and social-emotional problems in toddlers. Comparable positive associations were found between maternal parenting stress and social-emotional problems in toddlers, which also applies to paternal stress. With these results, some of the socio-emotional problems in toddlers can be explained by parenting stress from one or both parents, which emphasizes the importance of interventions, such as Mindfulness Based Stress Reduction training, to reduce parenting stress in order to prevent and reduce social-emotional problems in toddlers.

Keywords Parenting stress – Social-emotional problems – toddlers – maternal parenting stress – paternal parenting stress

Samenvatting

De hoge eisen die ouders aan zichzelf en hun kinderen stellen, kunnen leiden tot opvoedstress. Deze stress doet zich voor in interactie tussen verschillende ouder- en kindkenmerken, met mogelijk negatieve effecten tot gevolg voor zowel ouder als kind. Het doel van dit onderzoek is om te onderzoeken of er een verband bestaat tussen opvoedstress en sociaal-emotionele problemen bij peuters en of deze relatie verschillend is voor vaders en moeders.

Onderzoeksgegevens zijn verzameld uit een steekproef van 526 Nederlandse gezinnen met een kind van 1-4 jaar. Beide ouders werd gevraagd een aantal vragenlijsten in te vullen, waarin gegevens over opvoedstress, sociaal-emotionele problemen bij hun peuter en demografische variabelen werden verzameld. Ter analyse van deze data werd een Pearson's r correlatie uitgevoerd, evenals multiële regressieanalyses. In overeenstemming met de verwachtingen, bleek er een middelgrote positieve relatie te bestaan tussen opvoedstress en

sociaal-emotionele problemen bij peuters. Zowel bij moeders, als bij vaders, werden vergelijkbare positieve verbanden gevonden voor opvoedstress en sociaal-emotionele problemen bij peuters. Dit benadrukt het belang van interventies voor ouders, zoals de Mindfulness Based Stress Reduction-training, om opvoedingsstress te verminderen ter voorkoming van sociaal-emotionele problemen bij peuters.

Trefwoorden Opvoedstress – sociaal-emotionele problemen – peuters – opvoedstress bij moeder – opvoedstress bij vader

Opvoedstress bij Vaders en Moeders in relatie tot Sociaal-Emotionele Problemen bij Peuters

De laatste jaren wordt er vanuit de Nederlandse overheid steeds meer verwacht van ouders, aangezien zij sinds de invoering van de nieuwe Jeugdwet in 2015 problemen meer op eigen kracht dienen op te lossen. Daarbij zijn zij meer toegewezen op steun vanuit hun sociale netwerk. Wanneer ouders echter niet de steun ontvangen die zij nodig hebben, kan dit leiden tot stress (Petterson, Gravesteyn en Peschier, 2017). Naast het beroep dat de overheid op ouders doet, is ook het dagelijks leven steeds drukker geworden (Van der Linde & De Vos, 2010). Zo heeft ruim 60 procent van de moeders een betaalde baan, tegenover ruim 70 procent van de vaders (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2019a). Echter hebben moeders doorgaans nog steeds het gezin als hoofdtaak. Vaders zijn daarentegen nauwelijks minder gaan werken, maar doen wel meer in het huishouden. Daarbij stellen ouders hoge eisen aan zichzelf, aan hun kinderen en aan het leven, wat kan leiden tot opvoedstress (Van der Linde & De Vos, 2010).

Opvoedstress kan gedefinieerd worden als de moeilijkheden die ouders ervaren ten gevolge van de eisen die het ouderschap stelt (Abidin, 1995). Opvoedstress wordt veroorzaakt door verschillende ouder- en kindkenmerken die met elkaar interacteren (Holly et al., 2019). Uit onderzoek naar opvoedstress blijken belangrijke voorspellers dan ook zowel bij ouder als kind te kunnen liggen: bijvoorbeeld psychopathologie bij de moeder, alleenstaand ouderschap en emotie-regulatieproblematiek bij het kind (Williford, Calkins, & Keane, 2006). Opvoedstress kan verschillende negatieve gevolgen hebben voor zowel ouder als kind, zoals depressie bij de ouder (Hastings, Daley, Burns, & Beck, 2006), maladaptief opvoedgedrag en/of sociaal-emotionele problemen bij kinderen die al voor het zesde levensjaar tot uiting kunnen komen (Crnic, Gaze, & Hoffman, 2005). Opvoedstress kan het voor ouders namelijk lastig maken om ondersteunend opvoedgedrag te hanteren, aangezien zij minder in staat zijn om geduld op te brengen, uitleg en complimenten te geven (Bucx, 2011). Dit kan de ouder-kindrelatie doen verslechteren en leiden tot sociaal-emotioneel probleemgedrag bij hun kinderen (Mason, Briggs, & Silver, 2011).

Al vanaf de bevruchting start de ontwikkeling van een kind, die gekenmerkt wordt door veranderingen op lichamelijk, cognitief, sociaal en emotioneel gebied. Deze ontwikkeling verloopt aan de hand van zowel biologische- als psychologische factoren (Verhulst, 2017). Daarbij is het de kwaliteit van de omgeving, die van invloed is op de ervaringen die kinderen opdoen en dus medebepalend voor het verloop van de ontwikkeling en gedragskenmerken van het kind (Oates, Karmiloff-Smith, & Johnson, 2013).

Psychologische theorieën die ontwikkelingsfenomenen proberen te verklaren, zoals het werk van Piaget, de psychoanalytische theorie van Freud en de theorie van Mahler, gaan ervan uit dat de ontwikkeling in stadia verloopt. Als kinderen op de juiste momenten worden blootgesteld aan de juiste ervaringen, passend bij het ontwikkelingsstadium waarin het kind zich dan bevindt, draagt dit bij aan een goede ontwikkeling (Verhulst, 2017).

Een unieke ontwikkelingsperiode is de peutertijd (1,5 tot 4 jaar). Over het algemeen wordt het kind in deze periode zindelijk, komt de spraak-taalontwikkeling op gang en leert het zijn eigen emoties te reguleren en zich aan te passen aan zijn sociale omgeving (Briggs-Gowan, Carter, Bosson-Heenan, Guyer, Horwitz, 2006; Thompson & Goodvin, 2007; Boer, Huisman, Dekovi, 2015). In de peutertijd wordt de basis gelegd voor de sociaal-emotionele ontwikkeling, waarin onder andere het vermogen wordt ontwikkeld om effectief emoties te labelen, uit te drukken en te reguleren (Landry, Smith, Swank, Assel, & Vellet, 2001). Hierdoor kunnen kinderen zinvol omgaan met anderen, waarbij ze hun behoeftes kunnen uitstellen, een soepele overgang kunnen maken tussen taken, op hun beurt kunnen wachten en kunnen delen met anderen (Edwards, 2018).

De eigenschappen die kinderen ontwikkelen binnen de sociaal-emotionele ontwikkeling, dragen bij aan het opgroeien tot een autonome en sociale volwassene. Hiermee wordt de kans op succes in het verdere leven vergroot en versterkt het de positie in de maatschappij, waardoor ze een positieve bijdrage kunnen leveren aan de samenleving (Domitrovich, Durlak, Staley, Weissberg, 2017; Darling-Churchill & Lippman, 2016; Meij & Ince, 2013; Oates, Karmiloff-Smith, & Johnson, 2013). Een verstoorde sociaal-emotionele ontwikkeling kan echter leiden tot latere gedragsproblemen (Carter, Briggs-Gowan, & Davis, 2004) met permanent disfunctioneren tot gevolg (Squires, Bricker, & Twombly, 2002). Sociaal-emotionele problemen in de peutertijd blijken namelijk doorgaans niet van tijdelijke aard te zijn, waardoor kinderen daar ook op latere leeftijd nog moeilijkheden van kunnen ondervinden (Briggs-Gowan et al., 2006). Het blijkt zelfs dat sociaal-emotionele problemen, die in de eerste jaren ontstaan, sterk voorspellend zijn voor psychopathologie op latere leeftijd. Gemiddeld heeft een kwart van de peuters met gedragsproblemen na 24 jaar nog steeds te kampen met psychische klachten (Reef, Diamantopoulou, van Meurs, Verhulst, & van der Ende, 2009).

Binnen onderzoek naar de rol van opvoeding op ontwikkelingsuitkomsten van kinderen, worden vaders minder vaak gerepresenteerd dan moeders (de Cock et al., 2017; Cabrera, Volling, & Barr, 2018). Dit wordt mogelijk veroorzaakt door de aanname dat vaders

minder betrokken zijn binnen de opvoeding. Deze aanname is niet geheel ongegrond, aangezien mannen slechts 35% van hun tijd doorbrengen met hun kinderen, in tegenstelling tot vrouwen die ruim 65% van de tijd aan hun kinderen besteden. (Portegijs, Cloin, & Roodsaz, 2016). Echter blijkt niet de kwantiteit, maar de kwaliteit van de ouder-kindrelatie voorspellend te zijn, wat betreft de ontwikkelingsuitkomsten van kinderen (Cabrera, Tamis-LeMonda, Bradley, Hofferth, & Lamb, 2000). Zowel vaderlijke als moederlijke betrokkenheid en positieve interactie, draagt namelijk evengoed bij aan de sociaal-emotionele competentie van kinderen (de Cock et al., 2017; Ortiz & Barnes, 2019; Cabrera, Shannon, & Tamis-LeMonda, 2007; Cabrera et al., 2018). Wel is de interactie tussen vader en kind vaak verschillend van dat van moeder en kind (Lamb, 2010, in Ortiz & Barnes, 2019). Zo blijkt dat het stoeien tussen vader en kind bijdraagt aan de sociaal-emotionele competenties van peuters. Vanuit ethologisch oogpunt heeft stoeien als functie om het kind bewust te maken van dominantie hiërarchie zodat het dominante gedragssignalen leert herkennen, waarop het kan anticiperen en zo conflicten kan vermijden. (Fletcher, George, & Freeman, 2013).

Het doel van de huidige studie, is om de volgende onderzoeksvraag te onderzoeken: *“In welke mate hangt opvoedstress binnen het gezin samen met sociaal-emotionele problemen bij peuters (1,5 - 4 jaar), en is dit verschillend voor vaders en moeders?”*. Ondanks dat de interacties tussen vaders en moeders met hun kind verschillend kunnen zijn, wordt verwacht dat, mede op basis van de literatuur, opvoedstress bij zowel vaders als moeders in dezelfde mate positief samenhangt met sociaal-emotionele problemen bij peuters. Om dit echter ook wetenschappelijk te onderbouwen zijn de volgende hypothesen opgesteld:

H1: Opvoedstress binnen het gezin hangt positief samen met sociaal-emotionele problemen bij peuters (1,5 – 4 jaar).

H2: Opvoedstress bij vaders hangt positief samen met sociaal-emotionele problemen bij peuters (1,5 - 4 jaar).

H3: Opvoedstress bij moeders hangt positief samen met sociaal-emotionele problemen bij peuters (1,5 - 4 jaar).

Deze vragen worden maatschappelijk relevant geacht, aangezien sociaal-emotionele problemen toekomstig disfunctioneren van het kind tot gevolg kunnen hebben, terwijl peuters die de sociaal-emotionele ontwikkelingsfasen goed doorlopen, meer kans hebben op succes in het verdere leven. Daarbij wordt het als theoretisch relevant gezien, omdat er voor zover bekend, nog geen onderzoek is gedaan naar de samenhang tussen opvoedstress en sociaal-emotionele problemen bij peuters, waarbij zowel vaders als moeders uit hetzelfde gezin met

elkaar vergeleken zijn. De kennis die hiermee wordt vergaard, kan eventueel bijdragen aan de wetenschappelijke relevantie en noodzaak van interventies om opvoedstress bij ouders te verminderen, om zo sociaal-emotionele problemen bij peuters te voorkomen.

Methode

Voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van een deel van de bestaande dataset van het project “Opvoeden: Hoe doen ouders in Nederland dat?” (Verhoeven, 2016) waarbinnen meer dan 1000 moeders en vaders van kinderen tussen de 0 en 5 ½ jaar verschillende vragenlijsten hebben ingevuld. Dit grootschalige onderzoek is cross-sectioneel en descriptief van aard.

Procedure

Kinderdagverblijven en peuteropvangen zijn benaderd door studenten Pedagogische Wetenschappen van de Universiteit Utrecht om participanten te werven. Gezinnen hebben een uitnodiging per brief gekregen om te participeren in het onderzoek naar hoe moeders en vaders hun 1-4 jarig kind opvoeden. Aanvullend werd in deze brief de vrijwilligheid van deelname en de vertrouwelijkheid van de onderzoeksgegevens benadrukt. Participanten hadden op ieder moment tijdens het onderzoek de mogelijkheid om hun deelname in te trekken. Na het ontvangen van de toestemmingsverklaring, waarin ouders expliciet toestemming gaven, kregen zij zelfrapportage vragenlijsten per mail verstuurd met de vraag of ouders deze binnen twee weken ingevuld wilden terugsturen.

Participanten

Er hebben 1139 gezinnen van kinderen tussen de 1 en 4 jaar oud ($M = 26.05$ maanden, $SD = 9.35$; 50.8% meisjes) geparticipeerd in het onderzoek. Van de gezinnen hebben er 1139 moeders ($M = 33.17$ jaar, $SD (4.39)$) en 526 vaders ($M = 35.29$ jaar, $SD = 5.00$) geparticipeerd. Van de 526 gezinnen hebben beide ouders geparticipeerd, wat vergelijkingen tussen de ouders mogelijk maakt. Het overgrote deel van de ouders is van Nederlandse afkomst (97.2% van de moeders, 99.8% van de vaders) en doorgaans een burgerlijke staat waarin zij samenwonend of getrouwd zijn (97.4%). Meer dan de helft van de ouders zijn hoogopgeleid (HBO/WO) (62% van de moeders en 56.5% van de vaders). Het gemiddelde aantal kinderen in het gezin is $M = 1.82$, $SD = .82$, variërend van 1 tot 6.

Meetinstrumenten

De onderzoeksgegevens zijn verzameld doormiddel van het afnemen van verschillende vragenlijsten bij ouders. De vragenlijsten, waarvan gebruik gemaakt is in dit onderzoek, is de verkorte Nijmeegse Ouderlijke Stress Index ([NOSI-K]; de Brock, Vermulst, Gerris, &

Abidin, 1992) en de Ages and Stages Questionnaire: Social-Emotional ([ASQ-SE]; Squires, Bricker, & Twombly, 2002).

Opvoedstress. Om de mate te bepalen waarin ouders spanningen ervaren, gerelateerd aan de opvoeding van het kind, is de NOSI-K bij zowel vaders als moeders afgenomen. De NOSI-K omvat 25 items die de mate van opvoedstress beogen te meten. Aan de hand van een 6-puntsschaal konden ouders aangeven in welke hoeverre zij het met de voorgelegde stelling eens waren, lopend van 1 = *'helemaal mee oneens'* tot 6 = *'helemaal mee eens'*. Hierbij is een voorbeelditem: *"Het ouderschap over dit kind is moeilijker dan ik dacht dat het zou zijn"*. Hierbij valt de betrouwbaarheid als hoog te interpreteren, Cronbach's alpha, $\alpha = .89$. De Commissie Testaangelegenheden Nederland [COTAN] beoordeelde in 1996 de NOSI-K als voldoende betrouwbaar en goed wat betreft de criterium- en begripsvaliditeit (De Brock et al., 1992). Ouders hebben een score toegewezen gekregen door het gemiddelde van de 25 items te berekenen waarbij een hoge score aangeeft dat de ouder een hoge mate van stress ervaart. Naast een score op *opvoedstress bij moeders* en een score voor *opvoedstress bij vaders*, is er een gecombineerde score gemaakt voor *opvoedstress binnen het gezin*. Deze is gebaseerd op het gemiddelde van de individuele scores van één of beide ouders binnen het gezin.

Sociaal-emotionele problemen. Ter bepaling van sociaal-emotionele problemen bij peuters, is de ASQ-SE door ouders ingevuld. De sociaal-emotionele ontwikkeling is gemeten op de gebieden: zelfregulatie, gehoorzaamheid, communicatie, adaptieve gedragingen, autonomie, affectie en interactie met anderen. Eveneens is de aanwezigheid van eventuele probleemgedragingen gemeten (Squires, Bricker, & Twombly, 2002). Ouders kon op een 3-puntsschaal aangeven in hoeverre zij het met de voorgelegde stelling eens waren, waarbij 0 = *'vaak of altijd'*, 5 = *'soms'*, 10 = *'zelden of nooit'*. Een voorbeelditem hierbij is: *'Kijkt uw kind naar u als u tegen hem praat?'*. De Cronbach's alpha is $\alpha = .55$. Uit onderzoek blijkt dat de betrouwbaarheid van de ASQ-SE, als goed gekwantificeerd kan worden (Squires et al., 2002). Ouders hebben een score toegewezen gekregen door een berekening te maken van het gemiddelde op de 29 items. Hierbij zijn hogere scores indicatief voor meer sociaal-emotioneel probleemgedrag.

Analyseplan

Om de samenhang tussen opvoedstress binnen het gezin en sociaal-emotionele problemen bij peuters te toetsen, zal gebruik gemaakt worden van de Pearson's r correlatie (Allen, Bennet, & Heritage, 2014). De onafhankelijke variabele is hierbij de mate van opvoedstress en is van ratio meetniveau. De afhankelijke variabele is de mate van sociaal-emotionele problemen,

welke eveneens van ratio meetniveau is. Alvorens de Pearson's r zal worden toegepast op de data, zullen de assumpties worden gecontroleerd. Nadat de Pearson's r correlatie is getoetst, zal de grootte van het effect (r^2) worden berekend. Om ook te analyseren of er een verschil is in samenhang tussen opvoedstress bij vaders en moeders en de mate van sociaal-emotionele problemen bij peuters, zal er een multiële regressieanalyse uitgevoerd worden. Uiteindelijk kan hiermee de mate van samenhang van opvoedstress met de sociaal-emotionele problemen bij peuters te bepaald kunnen worden.

Resultaten

Beschrijvende statistieken

De resultaten te zien in Tabel 1 geven de steekproefgrootte, gemiddelden en de standaarddeviaties schematisch weer voor de verschillende variabelen. Van de 526 gezinnen waarin beide ouders hebben geparticipeerd, hebben er 179 NOSI-K vragenlijst ingevuld en 416 de ASQ-SE vragenlijst.

In gemiddelde mate rapporteren ouders opvoedstress te ervaren. Om te onderzoeken of opvoedstress een significante voorspeller is voor sociaal-emotionele problemen bij peuters, zijn voorafgaand aan de hoofdanalyse middels een spreidingsdiagram twee uitbijters verwijderd. Vervolgens zijn de assumpties normaliteit, lineariteit en homoscedasticiteit beoordeeld waaraan voldaan bleek te zijn. Volgens de Centrale Limiettheorie ($n > 30$) kan gesteld worden dat er voldaan is aan de assumptie van normaliteit (Field, 2018). Een visuele beoordeling van de normale Q-Q en de 'detrended' Q-Q plot ondersteunt de assumptie van normaliteit. De waarden van scheefheid en kurtosis op de variabelen Opvoedstress (Skewness $Ouders= 1.15$, Kurtosis $Ouders= 1.85$) en Sociaal-emotionele Problemen bij peuters (Skewness $Ouders= .92$, Kurtosis $Ouders= .41$) liggen dicht bij de waarde 0, waarmee eveneens gesteld kan worden dat er voldaan is aan de assumptie van normaliteit (Field, 2018). De overige assumpties zijn middels een spreidingsdiagram visueel beoordeeld waarbij er sprake bleek te zijn van lineariteit en homoscedasticiteit (Allen, Bennett, & Heritage, 2014).

Tabel 1

Beschrijvende statistieken van opvoedstress en sociaal-emotionele problemen bij peuters

	Gezin			Moeders			Vaders		
	<i>n</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>n</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>n</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Opvoedstress	179	47.84	14.53	179	47.05	14.12	170	49.05	23.01
SE-problemen Peuters	416	23.28	14.98	416	22.32	15.54	152	26.38	17.15

Relatie tussen Opvoedstress en Sociaal-emotionele Problemen bij Peuters

De samenhang tussen de variabelen Opvoedstress bij ouders en Sociaal-emotionele Problemen bij Peuters is aan de hand van een (bivariate) Pearson's correlatieanalyse getoetst. Gezinnen met een hogere mate van opvoedstress, rapporteren significant meer sociaal-emotionele problemen bij hun peuter, $r(157) = .45, p < .001$. De sterkte van dit positieve verband wordt volgens Cohen (1988) gedefinieerd als een medium tot groot effect (zoals beschreven in Allen et al., 2014). Van de gerapporteerde sociaal-emotionele problemen bij peuters, kan 20% verklaard worden door de mate van opvoedstress binnen het gezin ($r^2 = .20$).

Multipale regressieanalyse

Om te bepalen of de uitkomst van sociaal-emotionele problemen bij peuters verschillend is voor vaders of moeders met opvoedstress en in hoeverre dit de mate van sociaal-emotionele problemen verklaart, zijn de data geanalyseerd met behulp van een standaard multipale regressieanalyse. Alvorens deze analyse is uitgevoerd, zijn de assumpties voor de multipale regressieanalyse gecontroleerd. Er bleek voldaan te zijn aan de assumpties voor normaliteit, lineariteit, homoscedasticiteit en multicollineariteit (Opvoedstress_{vader}, Tolerantie = .80, VIF = 1.25; Opvoedstress_{moeder}, Tolerantie = .80, VIF = 1.25).

De predictoren verklaren gezamenlijk 23% van de variantie in sociaal-emotionele problemen bij peuters, $R^2 = .23$, bijgestelde $R^2 = .22$, $F(2, 147) = 21.60, p < .001$. Een effect van deze grootte kan worden beschouwd als middelgroot ($f^2 = .30$) (Cohen, 1988). Uit de analyse blijkt dan ook dat opvoedstress bij vaders en bij moeders beide een positief significant effect hebben op sociaal-emotionele problemen van hun peuter (zie Tabel 2). Dit verband is positief, wat inhoudt dat hoe meer opvoedstress ervaren wordt, hoe meer sociaal-emotionele problemen bij peuters gerapporteerd worden.

Tabel 2

Ongestandaardiseerde (B) en Gestandaardiseerde (β) Regressie Coëfficiënten en Kwadratische Semi-Partiële Correlatie (sr^2) in een Regressiemodel dat de mate van Sociaal-Emotionele problemen bij Peuters voorspelt.

Variabele	B [95% CI]	β	sr^2
Opvoedstress vader	0.30 [0.13, 0.44]*	0.26	.06
Opvoedstress moeder	0.29 [0.12, 0.48]*	0.30	.07

Note. N = 150. CI = betrouwbaarheidsinterval. * $p < .01$.

Discussie

De huidige studie onderzocht de relatie tussen opvoedstress binnen het gezin en sociaal-emotionele problemen bij peuters. Hierbij is vervolgens onderscheid gemaakt tussen de invloed van opvoedstress bij moeders en opvoedstress bij vaders en zijn achtergrondvariabelen gecontroleerd. Er wordt bijgedragen aan de theoretische relevantie, aangezien het onderzoek ook vaders representeert, iets dat in andere onderzoeken nog onvoldoende is gedaan (de Cock et al., 2017; Cabrera, Volling, & Barr, 2018). Door de gegenereerde data te analyseren met verschillende statistische methoden, is antwoord verkregen op de vraag in welke mate opvoedstress binnen het gezin samenhangt met sociaal-emotionele problemen bij peuters (1,5 - 4 jaar) en of dit verschillend is voor vaders en moeders.

In overeenstemming met de eerder opgestelde hypothese, hangt opvoedstress binnen het gezin, ervaren door één of beide ouders, positief samen met sociaal-emotionele problemen bij peuters. Deze bevinding komt overeen met eerdere onderzoeken, die een positief verband vonden tussen opvoedstress en sociaal-emotionele problemen (Crnic, Gaze, & Hoffman, 2005; Williford, Calkins, & Keane, 2006; Neece, Green, & Baker, 2012). Gezien opvoedstress bij ouders kan leiden tot minder adaptief opvoedgedrag (Bucx, 2011), is de gevonden positieve samenhang met sociaal-emotionele problemen, mede volgens het transactionele ontwikkelingsmodel, te verklaren. Dit model stelt namelijk dat de ontwikkeling van een kind gevormd wordt door interacties tussen het individu en diens omgeving (Belsky, 1984; Sameroff & Olson, 2009), waarmee ook problemen in de (sociaal-emotionele) ontwikkeling samenhangen. Mogelijk worden sociaal-emotionele problemen in stand gehouden doordat opvoedstress bij ouders en probleemgedrag bij peuters (voortkomend uit sociaal-emotionele problemen) elkaar over de tijd heen versterken (Neece, Green, & Baker, 2012). Een alternatieve verklaring voor het gevonden verband zijn de percepties van ouders (Renk, Roddenberry, Oliveros, & Sieger, 2007). Als ouders al (opvoed)stress ervaren, zullen zij eventuele sociaal-emotioneel licht afwijkend gedrag sneller als problematisch rapporteren en dus hoger scoren op de ASQ-SE (Squires, Bricker, & Twombly, 2002).

De tweede hypothese, die voorspelt dat opvoedstress bij vaders positief samenhangt met sociaal-emotionele problemen, komt overeen met de onderzoeksresultaten en wordt dus aangenomen. Dit houdt in dat hoe meer opvoedstress de vader ervaart, hoe groter de kans op sociaal-emotionele problemen bij de peuter. Ondanks dat het merendeel van de literatuur zich niet richt op opvoedstress bij vaders, is de uitkomst wel in lijn met de verwachtingen,

gebaseerd op eerdere literatuur. Vaderlijke betrokkenheid en positieve interactie met zijn kind, zou namelijk net als bij moeders bijdragen aan de sociaal-emotionele competentie van kinderen (de Cock et al., 2017; Ortiz & Barnes, 2019; Cabrera, Shannon, & Tamis-LeMonda, 2007; Cabrera et al., 2018).

Uit de resultaten bleek ook, zoals gesteld in de derde hypothese, dat opvoedstress bij moeders positief samenhangt met sociaal-emotionele problemen bij peuters. Dit betekent dat des te meer opvoedstress moeder ervaart, des te groter de kans op sociaal-emotionele problemen bij de peuter. Dit komt overeen met de verwachtingen aangezien uit de literatuur blijkt dat opvoedstress bij moeders kan leiden tot sociaal-emotionele problemen bij kinderen (Crnic, Gaze, & Hoffman, 2005).

De meerwaarde van deze bevindingen voor de praktijk is dat, ter voorkoming of vermindering van sociaal-emotionele problemen bij peuters, het van belang is om voor beide ouders in kaart te brengen in hoeverre opvoedstress aanwezig is. Vervolgens kan gericht gewerkt worden aan het verminderen van opvoedstress. Dit met als doel het vergroten van het welzijn van de ouder(s) (Skreden et al., 2012) en het beperken van sociaal-emotionele problemen bij peuters om de kans op gedragsproblemen en latere psychische klachten te verkleinen (Reef, Diamantopoulou, van Meurs, Verhulst, & van der Ende, 2009; Briggs-Gowan et al., 2006).

Limitaties en krachten

Verschillende beperkingen van dit onderzoek verdienen aandacht. Een eerste limitatie is dat het een homogene steekproef betreft die voornamelijk bestaat uit gezinnen waarbij de ouders hoogopgeleid zijn en de burgerlijke staat samenwonend/getrouwd is. Tevens zijn de vragenlijsten slechts door een klein percentage van de gezinnen ingevuld. Van deze groep heeft ook een groot deel van de ouders de vragenlijsten niet volledig ingevuld. Deze twee limitaties verminderen de generaliseerbaarheid van de resultaten naar de gehele populatie. Tevens is de studie cross-sectioneel van aard waardoor het niet mogelijk is om causale conclusies te trekken (Field, 2018). Mogelijk zou het gevonden verband tussen opvoedstress en sociaal-emotionele problemen een wederkerige relatie betreffen. Zo bleek er uit een longitudinale studie naar de relatie tussen opvoedstress bij ouders en gedragingen bij kinderen mét en zonder ontwikkelingsachterstanden, een bidirectionele relatie te bestaan. Dat wil zeggen dat beide constructen elkaar beïnvloeden en gedragsproblemen bij kinderen dus ook een deel van opvoedstress bij ouders zouden verklaren (Neece, Green, & Baker, 2012).

Mogelijk leidt opvoedstress bij ouders dus tot sociaal-emotionele problemen bij peuters, die op hun beurt ook weer een deel van de opvoedstress bij ouders tot gevolg heeft.

Het feit dat beide ouders over hetzelfde kind rapporteren, vermindert de onafhankelijkheid van het onderzoek en is hiermee een limitatie. Het kind kan daarmee door beide ouders verschillend beoordeeld worden als de perceptie van het kind verschillend is voor ouders.

Een limitatie is het feit dat het percentage autochtonen in het huidige onderzoek hoger ligt dan in de Nederlandse populatie het geval is (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2019b), waardoor de resultaten in mindere mate te generaliseren zijn naar andere populaties. Dit verlaagt de externe validiteit enerzijds, maar gezien de grootte van de steekproef, wordt dit negatieve effect grotendeels opgeheven en leidt de grootte van de steekproef tot een grote statistische power (Field, 2018). Een ander sterk punt van dit onderzoek dat het zowel gericht is op vaders als moeders, terwijl het merendeel van vergelijkbare onderzoeken slechts gericht zijn op één van beide. Een ander sterk punt is dat het onderzoek onder de bevolking in zijn geheel is afgenomen, in tegenstelling tot een klinische populatie. Dit vergroot de generaliseerbaarheid van het onderzoek naar de populatie en maakt de resultaten voor een bredere doelgroep relevant.

Implicaties en vervolgonderzoek

Interventies ter vermindering van sociaal-emotionele problemen zijn doorgaans gericht op klinische populaties. Vervolgonderzoek hiernaar zou dan ook relevant kunnen zijn voor de praktijk, zoals de (specialistische) jeugdgezondheidszorg. Om de mogelijke bidirectionele relatie te onderzoeken, wordt aanbevolen om longitudinaal onderzoek te verrichten naar een mogelijk wederkerige relatie tussen opvoedstress en sociaal-emotionele problemen bij peuters.

Als opvoedstress bij ouders leidt tot een verminderde ouderlijke beschikbaarheid met sociaal-emotionele gedragsproblemen bij hun peuter tot gevolg, dienen er strategieën ingezet te worden ter vermindering van opvoedstress. Hiermee dient dan een gezonde co-regulatie tussen ouder en kind te ontstaan waardoor de peuter uiteindelijk zelfregulatie kan ontwikkelen en sociaal-emotionele problemen voorkomen worden (Potharst, Zeegers, & Bögels, 2018). Ter verlaging van opvoedstress zouden naast de algemene adviezen, zoals het aanleren van ouderschapsvaardigheden, meer creatieve interventies overwogen moeten worden om opvoedstress te reguleren. Een op mindfulness gebaseerd stressreductie programma (MBSR) zou passend zijn, aangezien uit onderzoek blijkt dat mindfulness interventies opvoedstress

kunnen verlagen en het psychologisch functioneren van kinderen versterkt (Burgdorf, Szabó, & Abbott, 2019). De recent onderzochte ‘Mindful with your toddler group training’ zou, ondanks dat het effect pas na de training ontstond, opvoedstress doen verlagen. Bovendien komt het de co-regulatie tussen moeder en peuter ten goede, waardoor er bijgedragen wordt aan de ontwikkeling van zelfregulatie van de peuter en het ontstaan van sociaal-emotionele problemen verminderd wordt (Potharst, Zeegers, & Bögels, 2018).

Vanuit persoonlijke nieuwsgierigheid en interesse is aanvullend gecontroleerd of de achtergrondvariabelen geslacht kind, leeftijd kind, leeftijd ouders, opleidingsniveau van ouders, burgerlijke staat, aantal kinderen in het gezin en welke ouder de grootste opvoedtaak heeft, voorspellers zijn voor de mate van sociaal-emotionele problemen. Zowel leeftijd van het kind als opleidingsniveau van ouders, bleken na een enkelvoudige analyse positief samen te hangen met sociaal-emotionele problemen bij peuters. Aangezien deze resultaten verder reiken dan de onderzoeksvraag, is er besloten geen verdiepende analyses te doen. Wel wordt aangeraden om toekomstig onderzoek te richten op eventuele andere predictoren voor opvoedstress en hoe deze met elkaar verband houden ten opzichte van sociaal-emotionele problemen bij peuters.

Conclusie

Binnen dit onderzoek zijn, ondanks relevante limitaties, robuuste relaties gevonden tussen opvoedstress binnen het gezin en sociaal-emotionele problemen bij peuters, alsook wanneer dit verband onderscheiden wordt voor vaders en moeders. Op basis van de onderzoeksbevindingen kan gesteld worden dat opvoedstress bij één of beide ouders een belangrijke voorspeller is voor het ontwikkelen van sociaal-emotionele problemen bij peuters. Concluderend draagt dit onderzoek bij aan meer inzicht in de wijze waarop opvoedstress van invloed is op de ontwikkeling van peuters waarmee het bijdraagt aan wetenschappelijke kennis met betrekking tot dit onderwerp.

Referenties

- Abidin, R. R. (1995). *Parenting Stress Index Professional Manual* (3rd ed.). Odessa, Florida: Psychological Assessment Resources.
- Allen, P., Bennett, K., & Heritage, B. (2014). *SPSS Statistics Version 22: A Practical Guide* (3e ed.). Hampshire, Verenigd Koninkrijk: Cengage Learning Emea
- Boer, F., Huisman, J., & Deković, M. (2015). *Leerboek psychiatrie kinderen en adolescenten. De ontwikkeling van het kind, de opvoeding en het gezin* (3de editie, pp. 29–64). Utrecht: De Tijdstroom uitgeverij.
- Briggs-Gowan, M. J., Carter, A. S., Bosson-Heenan, J., Guyer, A. E., & Horwitz, S. M. (2006). Are infant-toddler social-emotional and behavioral problems transient? *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, *45*(7), 849-858.
- De Brock, A. J. L. L. de, Vermulst, A. A., Gerris, J. R. M. & Abidin, R. R. (1992). *Nijmeegse Ouderlijke Stress Index. Handleiding experimentele versie*. Lisse: Swets & Zeitlinger.
- Bucx, F. (2011). *Gezinsrapport 2011: Een portret van het gezinsleven in Nederland*. Opgehaald van <https://www.scp.nl/dsresource?objectid=951ab29b-cf7b-44c1-9f16-cac52c5d55d2&type=org>
- Burgdorf, V., Szabó, M., & Abbott, M. J. (2019). The Effect of Mindfulness Interventions for Parents on Parenting Stress and Youth Psychological Outcomes: A Systematic Review and Meta-Analysis. *Frontiers in Psychology*, *10*, 230–238.
doi:10.3389/fpsyg.2019.01336
- Cabrera, N. J., Shannon, J. D., & Tamis-LeMonda, C. (2007). Fathers' influence on their children's cognitive and emotional development: From toddlers to pre-K. *Applied Development Science*, *11*(4), 208-213.
- Cabrera, N., Tamis-LeMonda, C. S., Bradley, R. H., Hofferth, S., & Lamb, M. E. (2000). Fatherhood in the Twenty-First Century. *Child Development*, *71*(1), 127–136.
doi:10.1111/1467-8624.00126
- Cabrera, N. J., Volling, B. L., & Barr, R. (2018). Fathers are parents, Too! Widening the Lens on Parenting for Children's Development. *Child Development Perspectives*, *12*(3), 152-157. doi:10.1111/cdep.12275
- Carter, A. S., Briggs-Gowan, M. J., & Davis, N. O. (2004). Assessment of young children's social-emotional development and psychopathology: Recent advances and recommendations for practice. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, *45*(1), 109-134.

- Centraal Bureau voor de Statistiek. (2019a, 19 januari). *Verschil arbeidsdeelname mannen en vrouwen weer kleiner*. Opgehaald op 11 januari 2020, van <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2019/03/verschil-arbeidsdeelname-mannen-en-vrouwen-weer-kleiner>
- Centraal Bureau voor de Statistiek. (2019b, 9 augustus). *StatLine: Bevolking; leeftijd, migratieachtergrond, geslacht en regio, 1 januari*. Opgehaald op 4 mei 2020, van <https://www.opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/37713/table?fromstatweb>
- Crnic, K. A., Gaze, C., & Hoffman, C. (2005). Cumulative parenting stress across the preschool period: relations to maternal parenting and child behaviour at age 5. *Infant and Child Development, 14*(2), 117–132. doi:10.1002/icd.384.
- Darling-Churchill, K. E., & Lippman, L. (2016). Early childhood social and emotional development: Advancing the field of measurement. *Journal of Applied Developmental Psychology, 45*, 1-7. doi:10.1016/j.appdev.2016.02.002
- De Cock, E. S. A., Henrichs, J., Klimstra, T. A., Janneke B. M. Maas, A., Vreeswijk, C. M. J. M., Meeus, W. H. J., & van Bakel, H. J. A. (2017). Longitudinal Associations Between Parental Bonding, Parenting Stress, and Executive Functioning in Toddlerhood. *Journal of Child and Family Studies, 26*(6), 1723–1733. doi:10.1007/s10826-017-0679-7
- Domitrovich, C. E., Durlak, J. A., Staley, K. C., & Weissberg, R. P. (2017). Social-emotional competence: An essential factor for promoting positive adjustment and reducing risk in school children. *Child development, 88*(2), 408-416.
- Edwards, N. M. (2018). *Early Social-Emotional Development*. Opgehaald van <http://archive.brookespublishing.com/documents/edwards-early-social-emotional-development-excerpt.pdf>
- Field, A. (2018). *Discovering Statistics Using IBM SPSS Statistics*. Sage Publications Ltd.
- Fletcher, R., StGeorge, J., & Freeman, E. (2013). Rough and tumble play quality: theoretical foundations for a new measure of father–child interaction. *Early Child Development and Care, 183*(6), 746–759. doi:10.1080/03004430.2012.723439
- Hastings, R. P., Daley, D., Burns, C., & Beck, A. (2006). Maternal distress and expressed emotion: Cross-sectional and longitudinal relationships with behavior problems of children with intellectual disabilities. *American Journal on Mental Retardation, 111*(1), 48-61. doi:10.1352/0895-8017
- Holly, L. E., Fenley, A. R., Kritikos, T. K., Merson, R. A., Abidin, R. R., & Langer, D. A. (2019). Evidence-Base Update for Parenting Stress Measures in Clinical

- Samples. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 48(5), 685–705.
doi:10.1080/15374416.2019.1639515
- Hutchings, J., Griffith, N., Bywater, T., & Williams, M. E. (2016). Evaluating the Incredible Years Toddler Parenting Programme with parents of toddlers in disadvantaged (Flying Start) areas of Wales. *Child: Care, Health and Development*, 43(1), 104–113.
doi:10.1111/cch.12415
- Lamb, M. E. (2010). The Role of the Father in Child Development. *The development and significance of father-child relationships in two-parent families* (5de ed., pp. 94–153). Hoboken, New Jersey, Verenigde Staten: John Wiley & Sons Inc.
- Landry, S. H., Smith, K. E., Swank, P. R., Assel, M. A., & Vellet, S. (2001). Does early responsive parenting have a special importance for children's development or is consistency across early childhood necessary?. *Developmental psychology*, 37(3), 387-403. doi:10.1037//0012-1649.37.3.387
- Mason, Z. S., Briggs, R. D., & Silver, E. J. (2011). Maternal attachment feelings mediate between maternal reports of depression, infant social–emotional development, and parenting stress. *Journal of Reproductive and Infant Psychology*, 29(4), 382–394.
doi:10.1080/02646838.2011.629994
- Meij, H., & Ince, D. (2013). *De ontwikkeling van kinderen*. Opgehaald van <https://www.nji.nl/nl/Download-NJi/De-ontwikkeling-van-kinderen.pdf>
- Neece, C. L., Green, S. A., & Baker, B. L. (2012). Parenting Stress and Child Behavior Problems: A Transactional Relationship Across Time. *American Journal on Intellectual and Developmental Disabilities*, 117(1), 48–66. doi:10.1352/1944-7558-117.1.48
- Oates, J., Karmiloff-Smith, A., & Johnson, M. H. (2013). *Hersenontwikkeling*. Opgehaald van <https://www.expoo.be/sites/default/files/atoms/files/hersenontwikkeling.pdf>
- Petterson, D., Gravesteijn, C., & Peschier, C. (2017). De kracht van alledaags ouderschap. *Pedagogiek*, 37(1), 27–46. doi:10.5117/ped2017.1.pett
- Portegijs, W. J., Cloin, M., Roodsaz, A., & Olsthoorn, M. (2016). *Lekker vrij!? Vrije tijd, tijdsdruk en de relatie met de arbeidsduur van vrouwen*. Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau. Opgehaald van <https://kennisopenbaarbestuur.nl/media/255678/lekker-vrij-vrije-tijd-tijdsdruk-en-de-arbeidsduur-van-vrouwen.pdf>
- Potharst, E. S., Zeegers, M., & Bögels, S. M. (2018). Mindful With Your Toddler Group Training: Feasibility, Acceptability, and Effects on Subjective and Objective Measures. *Mindfulness*, 9(6) 1–15. doi:10.1007/s12671-018-1073-2

- Reef, J., Diamantopoulou, S., van Meurs, I., Verhulst, F., & van der Ende, J. (2009). Child to adult continuities of psychopathology: a 24-year follow-up. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, *120*(3), 230–238. doi:10.1111/j.1600-0447.2009.01422.x
- Renk, K., Roddenberry, A., Oliveros, A., & Sieger, K. (2007). The relationship of maternal characteristics and perceptions of children to children's emotional and behavioral problems. *Child & Family Behavior Therapy*, *29*, 37-57. doi:10.1300/J019v29n01_03
- Rhoades, B. L., Greenberg, M. T., & Domitrovich, C. E. (2009). The contribution of inhibitory control to preschoolers' social–emotional competence. *Journal of Applied Developmental Psychology*, *30*(3), 310–320. doi:10.1016/j.appdev.2008.12.012
- Ruiz Ortiz, R. M., & Barnes, J. (2018). Temperament, parental personality and parenting stress in relation to socio-emotional development at 51 months. *Early Child Development and Care*, *189*(12), 1978–1991. doi:10.1080/03004430.2018.1425297
- Sameroff, A. J., & Olson, S. L. (2009). *Biopsychosocial regulatory process in the development of childhood behavior problems* (pp. 1-18). New York: Cambridge University Press
- Belsky, J. (1984). The Determinants of Parenting: A Process Model. *Society for Research in Child Development*, *55*(1), 83–96. doi:10.1111/j.1467-8624.1984.tb00275.x
- Skreden, M., Skari, H., Malt, U. F., Pripp, A. H., Björk, M. D., Faugli, A., & Emblem, R. (2012). Parenting stress and emotional wellbeing in mothers and fathers of preschool children. *Scandinavian Journal of Public Health*, *40*(7), 596–604. doi:10.1177/1403494812460347
- Squires, J., Bricker, D., & Twombly, E. (2002). *Ages & Stages Questionnaires: Social-Emotional (ASQ:SE): A parent completed, child-monitoring system for social-emotional behaviors*. Baltimore: Paul H. Brookes Publishing
- Thompson, R. A., & Goodvin, R. (2007). Socioemotional development in the toddler years: Transitions and transformations. In *Taming the Tempest in the Teapot: Emotion Regulation in Toddlers* (pp. 320-341). New York: The Guilford Press.
- Van der Linde, I., & De Vos, E. (2010 oktober). Opvoeden zonder stress. *J/M voor ouders*, *14*(10). Opgehaald van <https://opvoedingsondersteuning.files.wordpress.com/2012/01/opvoeden-zonder-stress-artikel-jm-okt-2010-5-van-de-6-blz.pdf>
- Verhoeven, M. (2016). [Opvoeden: Hoe doen ouders in Nederland dat?]. Ongepubliceerde ruwe data.

Verhulst, F. C. (2017). *De ontwikkeling van het kind* (10de editie). Assen, Nederland:
Koninklijke Van Gorcum.

Williford, A. P., Calkins, S. D., & Keane, S. P. (2006). Predicting Change in Parenting Stress
Across Early Childhood: Child and Maternal Factors. *Journal of Abnormal Child
Psychology*, 35(2), 251–263. doi:10.1007/s10802-006-9082-3